

psychological phenomenon. The article is aimed at describing the role of the factor of perfectionism self-presentation in the structure of personality perfectionism. The leading criterion for creating the concept of diversification of perfectionism is multidimensionality of its psychological structure. Based on this, we consider perfectionism as a psychological property, which has a relative functional and structural independence in the personality structure and is expressed in a subject's desire to be perfect in anything. An important theoretical thesis of our conceptual approach to perfectionism is that aiming for high standards in itself is not pathological: an individual might enjoy hard work, self-development, and the improvement of the results, with it he/she takes for himself/herself the fact of the limits of personal self-improvement. With the help of the techniques "Perfectionistic self-presentation scale" by P. Hewitt the following indicators have been examined: "perfection manifestation", "behavioural non-manifestation of imperfection", "verbal non-manifestation of imperfection" and "basic indicator of perfectionistic self-presentation". Thus, the obtained data on the statistical regularities between different forms of manifestation of perfectionism provide opportunities to state the following. Two forms of perfectionism, normal (positive) and pathological (negative), are related to other forms of perfectionism, which are self-direction and self-presentation. The correlation between these components allows further searching for psychological patterns in the manifestations of perfectionism, namely the study of the nature of relations of perfectionism with cognitive, personal and behavioral factors. As a result of the correlation matrix factorization of the data a six-factor model of personality perfectionism has been created. In its structure the factor "Self-presentation of perfectionism" takes special place. Thus, it has been proved that there are statistical regularities in the grouping of traits, which belong to perfectionism and form perfectionistic self-presentation.

Keywords: perfectionism, self-presentation, personality, perfectionistic self-presentation.

Подано до редакції 08.12.2015

УДК: 159.923

Оксана Володимирівна Кузнєцова,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та диференціальної психології,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
вул. Фонтанська дорога, 4, м. Одеса, Україна

ФАКТОРНА СТРУКТУРА ПРОСТОРУ АДАПТИВНО-ІННОВАТИВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ОСОБИСТОСТІ

У статті наведено результати теоретико-емпіричного дослідження змістових ознак та структури інноваційного потенціалу особистості як комплексу психологічних якостей, що є основою для ініціювання інноваційної поведінки та діяльності. В результаті емпіричного дослідження встановлено, що характеристики адаптивності та властивостей, котрі входять до інноваційного потенціалу, комплектуються у цілісний простір, що має певну внутрішню організацію. Отримано п'ятифакторну модель, що в максимально узагальненому вигляді презентує окремі симптомокомплекси взаємопов'язаних рис: «оригінальність – інтуїція», «загальна адаптивність», «толерантність до двозначності», «пристрасність – почуття гумору», «впевненість – емоційність, емпатія». Аналіз змісту кожного фактору вказує на такі складові інноваційного потенціалу: креативність, адаптивність, орієнтація на новизну, ергічність, самоефективність.

Ключові слова: інноваційність, інноваційний потенціал, інноваційна діяльність, інноваційна поведінка, структура інноваційного потенціалу, адаптивність особистості

Постановка проблеми. Успішність розвитку найважливіших сфер життя суспільства сьогодні базується на впровадженні різноманітних нововведень, творенні інновацій. Саме цей шлях забезпечує кардинальні зміни сучасної дійсності, модернізацію та прогрес у різних видах людської практики, що призводить до трансформації буттєвого простору людини і підвищує якість її життя. Зважаючи на вагоме значення інноваційної діяльності людини для розвитку сучасного світу, посилюється потреба у науковому вивченні закономірностей впровадження та використан-

ня нових ідей та технологій, що має стати основою систематичного удосконалення інноваційних процесів.

У контексті міждисциплінарного дослідження інноваційної проблематики нагальною є розробка її психологічних засад, що конкретизується у цілій низці науково-психологічних проблем, зокрема вивчення інноваційного потенціалу особистості, його змістових ознак та структурної організації.

У результаті наукової розробки питання про психологічні передумови інноваційних процесів сформува-

лись кілька позицій. Відповідно до першої, предметом психологічного дослідження є окрема психологічна характеристика суб'єкта інноваційної діяльності – *інноваційність* як здатність сприймати, оцінювати та здійснювати впровадження нових ідей та технологій [5; 9]. Інноваційність разом із креативністю сприяє перебігу інноваційних процесів (процесів перетворення нової ідеї, новації у прикладну розробку, інновацію). В такому розумінні інноваційність – це окрема здібність, передусім інтелектуальна, що є важливою передумовою успішного здійснення інноваційної діяльності у певній сфері матеріального або духовного виробництва.

У низці робіт у якості психологічних детермінант успішної інноваційної діяльності розглядається не тільки інноваційність як певна здібність, а й *інноваційний потенціал* як складна інтегральна характеристика. У психологічній науці, переважно зарубіжній, є вже напрацьований певний арсенал теоретичних концептів, методологічних узагальнень, емпіричних моделей інноваційного потенціалу. Водночас відмічається їх розбіжність, зокрема у питанні про компонентний склад та структуру цієї характеристики.

Так, О. Б. Михайлова розглядає інноваційний потенціал особистості як певний комплекс соціально-антропологічних якостей, що ініціюють нададаптивну активність людини та забезпечують психологічну готовність генерувати, сприймати, реалізовувати нововведення, а також вчасно відмовлятися від застарілих недоцільних способів діяльності. Авторка розглядає це явище як оптимальне сполучення особистісних форм активності, необхідних для практичної реалізації інноваційної діяльності, що відповідно, є базовими компонентами інноваційного потенціалу, до яких відноситься: креативність (інтелектуальна активність), інноваційність (діяльна активність), творення (мотиваційно-ціннісна активність) [5]. Дослідження прикладних аспектів інноваційного потенціалу та визначення його структури також представлено у низці інших досліджень [2; 7; 8].

Іншу позицію представлено в роботах науковців, які досліджують у більш широкому контексті психологічні характеристики, що є основою для ініціювання інноваційної поведінки. Такий вид поведінки не пов'язаний з виконанням конкретної діяльності, а розкриває форми взаємодії людини зі світом у процесі її саморозвитку. За В. С. Клочко, Е. В. Галажинським, інноваційний потенціал містить: 1) особистісні якості (толерантність до невизначеності, здатність до виправданого ризику, відповідальність, потреба у самореалізації, мотивація досягнення, рефлексивність, креативність (якості інтелекту, інтелектуальна ініціативність); 2) компетенції, передусім такі, як проектна, комунікативна, інформаційна; 3) вітальність – особливості ціннісно-сислової організації життєвого світу, життєстійкість, суверенність, працездатність, мобілізаційний потенціал, рівень саморегуляції, орієнтація на певну якість життя [3].

Найбільш ґрунтовно та багатоаспектно інноваційний потенціал розглядається у дослідженні Ю. А. Власенко, яка це явище аналізує у феноменологічному просторі мінливості світу. Дослідниця визначає його як динамічну поліфункціональну складну систему, що характеризує можливості людини до диференційованої, усвідомленої, активної інноваційної взаємодії зі світом на різних рівнях: із природою як середовищем, із соціумом, в межах культури, а також на вищому рівні – організації власного життя. Інноваційний потенціал особистості характеризує здатність людини до конструктивного, нестереотипного мислення та поведінки в новій ситуації, до виявлення нових способів вирішення проблем, усвідомлення та розвитку свого інноваційного досвіду. Основними компонентами інноваційного потенціалу визнаються потенційні можливості людини у таких аспектах: гносеологічний (можливість виявлення нового інформаційного простору та орієнтації в ньому), аксіологічний (можливість адекватної оцінки нового явища), праксеологічний (можливість ефективно діяти в новій ситуації) [1].

Таке трактування інноваційного потенціалу значно поширює уявлення про це явище, змінюючи акценти з розуміння його як комплексу психологічних властивостей та якостей, що дозволяють суб'єкту інноваційної діяльності успішно її виконувати, на аналіз феномена в онтологічному вимірі. На нашу думку, тут скоріше доцільно говорити не про інноваційний потенціал, а про окрему властивість особистості – інноваційність. Потенціал як такий поєднує комплекс психологічних характеристик, що близькі функціонально і актуалізуються у певного типа умовах одночасно, але відрізняються за своєю природою і психологічною сутністю. Проте, йдеться про самостійну психологічну властивість, що має своє значення у системі відносин людини зі світом (зовнішнім і внутрішнім). У такому розумінні інноваційність можна розглядати не у вузькому, прикладному аспекті – як здатність особистості сприймати, оцінювати та впроваджувати нові ідеї та технології, а в широкому – як здатність особистості приймати новизну, мінливість і складність світу, що сприяє створенню суб'єктом нових стратегій поведінки та діяльності. Саме такий підхід до операціоналізації поняття «інноваційність» дозволяє, по-перше, наблизитися до сучасної наукової парадигми «людини, яка змінюється у мінливому світі», що відтворює загальні тенденції нашого часу; по-друге, перейти до аналізу людини у суспільстві, що все більше скеровується пріоритетами інноваційного розвитку; по-третє, відійти від елітаризму у розмінні людини як суб'єкта інноваційної діяльності та учасника групової взаємодії в інноваційному організаційному середовищі до пошуку загальнопсихологічних закономірностей.

Таким чином, проведений аналіз літератури засвідчив наявність різних точок зору щодо психологіч-

них засад інноваційних процесів, що відображено у варіантах трактування понять «інноваційність», «інноваційний потенціал» та різноманітності уявлень щодо структури інноваційного потенціалу як комплексу певних психологічних якостей. На наш погляд, саме інноваційність як окрема властивість особистості є ядром (генералізованою ознакою) інноваційного потенціалу, який поєднує комплекс різноманітних психологічних властивостей, що також мають значення для ініціювання та перебігу інноваційної взаємодії людини зі світом.

Більшість дослідників вказують на те, що інноваційний потенціал є підґрунтям для розгортання інноваційної поведінки та інноваційної діяльності як проявів нададаптивної активності людини, що відбувається у формі виходу за межі існуючих установок та поведінкових стереотипів. Тут на перший план виходить не стійкість стану системи (особистості), а «стійкість потоку» (гомеорез), коли поява нового в системі (в процесі її саморозвитку) забезпечує її стійкість у часі та просторі [3]. Вочевидь такі процеси потребують задіяння механізмів адаптивної саморегуляції та актуалізації адаптивності як стійкої властивості особистості, що зумовлює процеси внутрішніх (психологічних) і зовнішніх (поведінкових) перетворень, перебудов, які спрямовані на збереження врівноважених взаємин особистості з мікро- і макросоціальним середовищем, відповідає за відтворення цих взаємин при коливанні та зміні характеристик соціального середовища [6]. Проте, більшість з розглянутих моделей структури інноваційного потенціалу не містить такої властивості, як адаптивність, хоча вказуються ті властивості, що з нею пов'язані або зумовлені рівнем її розвитку.

На наявність тісного взаємозв'язку між досліджуваними явищами, що мають певний загальний психологічний базис, але породжують протилежні стилі мислення при вирішенні творчих завдань в залежності від ставлення до нових ідей та технологій, вказують положення однієї з найбільш відомих у цій царині «адаптаційно-інноваційної» теорії М. Кіртона [10]. Але в межах цієї теорії йдеться не про рівень інноваційності та адаптивності як властивостей особистості, а про стилі мисленнєвої діяльності. Тому відкритим залишається питання про характер співвідношення адаптивності як властивості особистості та інноваційного потенціалу, місце адаптивності у структурі інноваційного потенціалу. На основі теоретичного аналізу ми припустили, що характеристики адаптивності та властивостей, що входять до інноваційного потенціалу, комплєктуються у цілісний простір, що має певну внутрішню організацію.

Метою статті є вивчення особливостей структури простору адаптивно-інновативних характеристик особистості; групування та структурування зв'язків між показниками спектру властивостей, що, за даними літератури, мають значення для інноваційної поведінки і діяльності та утворюють інноваційний потенціал.

Організація та методика дослідження. Емпіричне дослідження, спрямоване на вивчення факторної структури простору адаптивно-інновативних характеристик особистості, проводилось в три етапи: 1) підготовчий; 2) діагностичний; 3) аналітико-інтерпретаційний.

Узагальнення теоретичних даних дало можливість розглядати у якості комплексу показників інноваційного потенціалу: інноваційне мислення, креативність, готовність до змін, здатність до виправданого ризику, орієнтація на майбутнє, на певну якість життя. Відповідно до цього був створений психодіагностичний комплекс, що містить наступні методики: особистісний опитувальник «Готовність до змін» (PCRS) (Роднік, Хезер, Голд, Хал, адаптація Н. А. Бажанової, Г. Л. Бардієр), тест Кіртона, методика «Самооцінка інноваційних якостей особистості» (Н. М. Лебедева, А. Н. Татарко) [4]; тест «Креативність» (Н. Вишнякова). Для діагностики показників адаптивності використаний Тест-опитувальник соціальної адаптивності (О. П. Саннікова, О. В. Кузнєцова) [6].

У дослідженні прийняли участь 107 дорослих осіб (від 19 до 62 років), які належать до професій, що потребують інноваційного підходу (педагоги, інженери, підприємці, керівники, ІТ-спеціалісти, дизайнери, архітектори, психологи тощо). Проведення діагностичних процедур здійснювала В. В. Чеботарьова під час виконання завдань магістерської роботи під нашим керівництвом. Статистична обробка даних, що передбачала проведення процедури факторного аналізу, здійснювалась за допомогою статистичної програми SPSS for Windows 17.0.

Виклад основного матеріалу. Факторний аналіз проводився за методом аналізу головних компонент з наступною ротацією (Varimax обертення). При цьому ми ставили перед собою такі цілі: по-перше, знайти кілька узагальнених факторів, які б пояснювали більшу частину дисперсії в групі оцінок за всіма використаними методиками (всього 28 змінних), і визначити таким чином особливості структурованості простору досліджуваних характеристик; по-друге, перевірити сформульовану нами гіпотезу щодо характеристик адаптивності як параметрів, що утворюють єдиний простір ознак з показниками інноваційного потенціалу.

Групування ознакового простору досліджуваних характеристик дозволило виділити *n*-**ятифакторну модель**, яка найбільшою мірою відповідає наступним вимогам: отримані фактори охоплюють весь масив вихідних даних; фактори об'єднують ознаки з високим факторним навантаженням; фактори відносно пропорційні, більшість показників увійшли тільки в один фактор з достатнім факторним навантаженням. Зазначимо, що при спробі скоротити кількість факторів (до 3-4) певні показники залишались поза цих моделей, їх ігнорування не дозволило б отримати інформації щодо дійсного розподілу ознак у просторі досліджуваних характеристик. Разом з тим і при збіль-

шенні кількості факторів (до 6-7) відтворювались ті ж п'ять факторів, а інші не мали самостійного змісту, що не створює можливості для психологічної інтерпретації.

Оцінюючи отриману факторну модель в цілому, слід відмітити її комбінований характер: три фактори моделі біполярні, тобто мають протилежні за знаком і змістом полюси, два фактори – монополярні. Це пояснюється тим, що основою для факторного аналізу стала сукупність показників властивостей, близьких за своїми проявами, об'єднаних у єдиний комплекс, тому протилежні полюси нерівномірно навантажені та навіть відсутні. Це ж пояснює і той факт, що окремі показники зу-

стрічаються у різних факторах приблизно з однаковим навантаженням, особливо це стосується загального показника інноваційності, який увійшов до усіх п'яти факторів. Це свідчить про феноменологічну єдність всіх ознак, їх підпорядкованість інноваційності, що виступає як фактор вищого порядку.

Результати факторного аналізу наведено в таблиці 1. У ній вказано розподіл показників за факторами з урахуванням знаку та значення коефіцієнту факторної ваги. В кожному факторі відображено компонування показників з найбільшими значеннями коефіцієнтів.

Таблиця 1.

Факторна структура простору досліджуваних характеристик

Додатний полюс	Факторна вага	Від'ємний полюс	Факторна вага
Фактор I			
Оригінальність	772	Інтуїція	-526
Допитливість	761		
Творче мислення	727		
Креативність	719		
Уява	685		
Загальний показник інноваційності	670		
Винахідливість	648		
Інноваційність як стиль мислення	633		
Широта охоплення сигналів соціуму	536		
Риск заради успіху	533		
Орієнтація на майбутнє	384		
Фактор II			
Загальний показник адаптивності	932		
Легкість ієрархізації сигналів соціуму	849		
Стійкість емоційного переживання	727		
Точність орієнтації в сигналах соціуму	713		
Готовність до дій, спрямованих на досягнення мети	654		
Показник загальної задоволеності життям	635		
Готовність до дій, спрямованих на переборення невдач	615		
Винахідливість	422		
Широта охоплення сигналів соціуму	363		
Риск заради успіху	336		
Орієнтація на майбутнє	332		
Загальний показник інноваційності	315		
Готовність змінюватися	310		
Фактор III			
Толерантність до двозначності	749		
Сміливість	719		
Готовність змінюватися	566		
Оптимізм	456		
Загальний показник інноваційності	322		
Фактор IV			
Пристрасність	560	Почуття гумору	-664
Загальний показник інноваційності	378		
Креативність	338		
Фактор V			
Впевненість	557	Емоційність, емпатія	-652
Риск заради успіху	310	Творче ставлення до професії	-635
Загальний показник інноваційності	306		

Примітка: 1. У таблиці нулі та коми не вказано.

Розглянемо змістовну характеристику отриманих факторів.

Фактор I – «Оригінальність – Інтуїція». Сукупність показників, що об'єдналися у першому факторі на додатному полюсі, переважно презентує блок кре-

ативності у складі інноваційного потенціалу. Так, найближчими у цьому аспекті рисами виявились: оригінальність, допитливість, творче мислення, креативність, уява, загальна інноваційність (з найбільшою факторною вагою саме в цьому факторі), винахідливість, інноваційний стиль мислення, широта охоплення сигналів соціуму, ризик заради успіху, орієнтація на майбутнє. Від'ємний полюс фактора містить тільки один показник – інтуїцію. Відповідно, саме інтуїція може розглядатися як така характеристика креативності, що заважає проявам інноваційності. Це підкреслює домінування раціональних підвалин у здатності людини забезпечувати появу, соціальну оцінку, впровадження та поширення інноваційних ідей та технологій, оскільки сама інноваційність передусім передбачає орієнтацію на практику життя та підвищення його якості, на відміну від суто творчого процесу, де інтуїція посідає центральне місце.

Щодо компонування показників на додатному полюсі першого фактору, то його характер підкреслює першочергову важливість для прояву інноваційності якостей креативності, творчого мислення; когнітивного стилю, що демонструє позитивне ставлення до нових ідей і пропозицій у процесі вирішення творчих завдань; уміння знаходити рішення у складних ситуаціях, звертатися до нових джерел для рішення новітніх проблем. Такий результат узгоджується з даними досліджень інших авторів щодо співвідношення інноваційності та креативності [9].

Цікаво, що в цьому блоці чинне місце посідає така характеристика когнітивного компоненту адаптивності, як широта охоплення сигналів соціуму. Це вказує на роль у просторі інновативних якостей здатності людини тонко замічати різноманітні сигнали, навіть неясні, в новій соціальній ситуації, нюанси поведінки інших людей, соціальні контексти нових подій. Така широка поінформованість, спостережливість щодо соціальних проявів є необхідним елементом розгортання інноваційності як в конкретному виді діяльності, так і у більш фундаментальному вимірі – у стосунках зі світом.

Фактор II – «Загальна адаптивність» є моноомодальним, тобто охоплює ознаки, що не містять внутрішніх протилежностей. За змістом цей фактор є досить однорідним, оскільки об'єднує всі показники адаптивності, що скомпоновані з показниками інноваційності. Це дозволяє умовно позначити показники цього фактору як *блок адаптивності у складі інноваційного потенціалу*. Конкретно до їх комплексу увійшли: загальний показник адаптивності; легкість ієрархізації сигналів соціуму; стійкість емоційного переживання; точність орієнтації в сигналах соціуму; готовність до дій, спрямованих на досягнення мети; показник загальної задоволеності життям; готовність до дій, спрямованих на переборення невдач; широта охоплення сигналів соціуму; готовність змінюватися; винахідливість, ризик заради успіху, орієнтація на

майбутнє, загальна інноваційність. Аналіз змісту фактору вказує на самостійне значення адаптивності у просторі характеристик, що презентують інноваційний потенціал особистості.

Фактор III – «Толерантність до двозначності» презентований сукупністю показників, що не увійшли до інших факторів і створюють самостійну групу ознак, що супроводжують прояви інноваційного потенціалу. Це толерантність до двозначності, сміливість, оптимізм. Перелічені якості відображають особистісну готовність людини до змін, зокрема і до стресу, що провокують перебудови й інновації, налаштованість на успіх та позитивний розвиток подій за умов відсутності гарантій та невизначеності, відмову від випробуваних та відомих шляхів. Закономірно вони поєднуються як із загальним показником інноваційності, так і з таким показником адаптивності, як готовність змінюватися, відкритість людини до нового досвіду, прагнення до змін. Усі ці характеристики виражають орієнтацію на свідомий вибір людиною за рівних умов нового та невідомого. В цілому поєднання показників цього фактору можна позначити як *блок орієнтації на новизну у складі інноваційного потенціалу*.

Фактор IV – «Пристрасність – Почуття гумору» представляє групу показників, що зосередились на протилежних полюсах. На додатному полюсі – пристрасність, загальний показник інноваційності, креативність; на від'ємному – почуття гумору. Така комбінація вказує на важливість для прояву інноваційності не тільки креативності, а й енергійності, невтомності, підвищеного життєвого тону. Саме такі якості забезпечують динамічну основу високої активності в освоєнні світу, його перетворенні за допомогою впровадження новацій.

Таке виражене дієве, трансформаційне начало, закладене в інноваційності, й обумовлює протиставлення почуття гумору як стратегії скоріше відстороненого сприйняття дійсності, її інтелектуального «препарування» задля пошуку суперечностей, безглуздості, абсурду. Такий погляд більше загострює увагу на недосконалість явищ, аніж сприяє активному впровадженню ідей для її подолання. Домінанта енергійності, націленості на дієве перетворення дійсності дозволяє позначити показники цього фактору як *блок ергічності у складі інноваційного потенціалу*.

Фактор V – «Впевненість – Емоційність, емпатія». На додатному полюсі цього фактору сконцентрувались показники впевненості, ризику заради успіху, загальної інноваційності; на від'ємному – емоційності, емпатії та творчого ставлення до професії. Такий розподіл підкреслює значущість для проявів інноваційності ставлення особистості до себе як до людини, яка відрізняється значними можливостями, здібностями та навичками, що необхідні для досягнення мети. Віра в свої сили, уявлення про власну самоефективність підсилює орієнтацію особистості на іннова-

ційні перетворення. Вказані якості дозволяють більш впевнено йти на ризик, на зміни у бік нового та невідомого.

Цьому шляху заважають підвищена емоційна чутливість, збудливість, вразливість, схильність до емпатійних переживань, надмірна захопленість та зацікавленість професією, орієнтація на отримання задоволення від роботи. Комплекс зазначених рис спрямовує людину до самовираження у діяльності, творчості, стосунках з оточенням. Натомість інноваційність передбачає конфлікт, зіткнення старих парадигм та нових ідей, злам звичних моделей, і відкрито йти цим шляхом допомагає саме впевненість в своїх силах та віра у власний успіх. Тому показники, що об'єдналися на обох полюсах цього фактору, можна позначити як блок *самоефективності у складі інноваційного потенціалу*.

Таким чином, отримана п'ятифакторна модель презентує інноваційний потенціал у єдності найважливіших домінант: креативності, адаптивності, орієнтації на новизну, ергічності, самоефективності. Всі ці складові у структурі інноваційного потенціалу є первинними і підпорядковуються загальній інноваційності як фактору вищого порядку.

Висновки з проведеного дослідження та перспективи подальших розвідок. Теоретичний аналіз поняття «інноваційність», «інноваційний потенціал» вказує на різні тлумачення їх сутності та співвідношення. Наукові напрацювання попередників дозволяють розглядати інноваційність не тільки у вузькому, прикладному аспекті – як здатність особистості сприймати, оцінювати та впроваджувати нові ідеї та технології, а в широкому – як здатність особистості приймати новизну, мінливість і складність світу, що сприяє створенню суб'єктом нових стратегій поведінки та діяльності. Саме інноваційність як окрема властивість особистості є ядром (генералізованою ознакою) інноваційного потенціалу, який поєднує комплекс різноманітних психологічних властивостей, що також мають значення для ініціювання та перебігу інноваційної взаємодії людини зі світом.

Розгляд питання про компонентний склад та структуру інноваційного потенціалу засвідчив наяв-

ність численних моделей, проте більшість з них ігнорує роль адаптивності як фундаментальної властивості особистості, що забезпечує адаптивну регуляцію у системі взаємодії людини з середовищем.

Проведений факторний аналіз простору показників адаптивно-інновативних характеристик особистості дозволив отримати п'ятифакторну модель, що в максимально узагальненому вигляді презентує окремі симптомокомплекси (блоки) взаємопов'язаних рис: «оригінальність – інтуїція», «загальна адаптивність», «толерантність до двозначності», «пристасність – почуття гумору», «впевненість – емоційність, емпатія». Аналіз змісту кожного фактору вказує на характеристики, що розкривають різні сторони інноваційного потенціалу і виступають як його складові: креативність, адаптивність, орієнтація на новизну, ергічність, самоефективність. Досліджуваний ознаковий простір відрізняється цілісністю та підпорядкованістю фактору вищого порядку – загальній інноваційності. Таким чином, структура інноваційного потенціалу неоднорідна, вона містить ядро (генералізовану ознаку) – інноваційність – та первинні складові, що йому підпорядковані.

Встановлено низку психологічних якостей, що заважають проявам інноваційності: інтуїція, почуття гумору, емоційність, емпатія та творче ставлення до професії. Всі ці якості відображають різні аспекти креативності, що вказує на складний характер її співвідношення з інноваційністю.

Натомість співвідношення інноваційності з адаптивністю є однозначним та лінійним. Отримані результати підтвердили нашу гіпотезу та показали включення характеристик адаптивності в феноменологічний простір інноваційного потенціалу особистості як важливої складової, що має самостійне значення.

Встановлені факти дозволяють розширити уявлення про психологічну природу інноваційного потенціалу, його структуру та компонентний склад. Все це, в свою чергу, надає можливості підійти більш ґрунтовно до створення психорозвивальних програм не тільки за рахунок стимулювання певних аспектів креативності, а й за допомогою активізації адаптивності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власенко Ю. А. Психологічний аналіз інноваційного потенціалу особистості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.01 "Загальна психологія, історія психології" / Ю. А. Власенко. – Одеса : ОНУ ім. Мечникова, 2003. – 19 с.
2. Ким Т. Д. Психологические компоненты инновационного потенциала профессионала : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Т. Д. Ким. – Челябинск : ЮУрГУ, 2013. – 137 с.
3. Ключко В. Е. Инновационный потенциал личности: системно-антропологический контекст / Ключко

В. Е., Галажинский Э. В. // Вестник Томского государственного университета. – 2009. – №325. – С.146-151.

4. Лебедева А. Н. Методика исследования отношения личности к инновациям [Электронный ресурс] / А. Н. Лебедева, А. Н. Татарко. – Режим доступа: scjournal.ru/articles/issn_1993-5552_2009_4-2_29.pdf

5. Михайлова О. Б. Структура инновационного потенциала / О. Б. Михайлова // Вестник Новосибирского государственного университета. Серия Психология. – 2012. – Т.6, вып.1. – С.26-31

6. Санникова О. П. Адаптивность личности : монография / О. П. Санникова, О. В. Кузнецова. – Одесса: Издатель Н. П. Черкасов, 2009. – 258 с.

7. Терехова Т. А. Исследование инновационного потенциала личности студентов как психолого-экономическая категория / Т. А. Терехова // Экономическая психология: актуальные теоретические и прикладные исследования : Материалы 11-й междунар. науч.-практ. конф. / под общ. ред. А. Д. Карнышева. – Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2010. – С. 187–200.

8. Ушаков Д. В. Компетенции, креативность и предприимчивость как основы инновационных по-

тенциалов личности и группы / Д. В. Ушаков, А. Д. Карнышев // Экономическая психология: актуальные исследования и инновационные тенденции : Материалы 10-й юбилейной междунар. науч.-практ. конф. / под общ. ред. А. Д. Карнышева. – Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2009. – С. 378–393.

9. Яголковский С. Р. Психология инноваций: подходы, модели, процессы : монография / С. Р. Яголковский. – М.: НИУ ВШЭ, 2010. – 272 с.

10. Kirton, M. J. *Adaptors and innovators* / M. J. Kirton. – London: Routledge, 1994. – 122 p.

REFERENCES

1. Vlasenko, Yu. A. (2003). *Psikhologichnyi analiz innovatsiinoho potentsialu osobistosti* [Psychological analysis of the innovation potential of the individual]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odessa: ONU [in Ukrainian].

2. Kim, T. D. (2013). *Psikhologicheskie komponenty innovatsionnogo potentsiala professionala* [Psychological components of the innovation potential of the professional]. *Candidate's thesis*. Chelyabinsk: YuUrGU [in Russian].

3. Klochko, V. E. & Galazhinskiy, E. V. (2009). *Innovatsionnyy potentsial lichnosti: sistemno-antropologicheskiiy kontekst* [Innovative potential of a personality: system and anthropology context]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of the State University Tomsk*, 325, 146-151 [in Russian].

4. Lebedeva, A. N. & Tatarko, A. N. (2009). *Metodika issledovaniya omosheniya lichnosti k innovatsiyam* [Methodology for the study of personality's attitude towards innovations]. Retrieved from: http://scjournal.ru/articles/issn_1993-5552_2009_4-2_29.pdf [in Russian].

5. Mikhaylova, O. B. *Struktura innovatsionnogo potentsiala* [Structure of the innovation potential]. *Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of the State Novosibirsk University*, 6/1, 26-31 [in Russian].

6. Sannikova, O. P. & Kuznetsova, O. V. (2009). *Adaptivnost lichnosti* [Adaptivity of personality]. Odessa: Izdatel N. P. Cherkasov [in Russian].

7. Terekhova, T. A. (2010). *Issledovanie innovatsionnogo potentsiala lichnosti studentov kak psikhologo-ekonomicheskaya kategoriya* [Study of the innovation potential of student's personality as a psycho-economic category]. A. D. Karnyshev (Eds.). *Ekonomicheskaya psikhologiya: aktualnye teoreticheskie i prikladnye issledovaniya – Economic psychology: actual theoretical and practical research. Proceeding of the 11- International Scientific and Practical Conference* (p.p. 187–200). Irkutsk: BGUEP [in Russian].

8. Ushakov, D. V. *Kompetentsii, kreativnost i predpriimchivost kak osnovy innovatsionnykh potentsialov lichnosti i gruppy* [Competence, creativity and entrepreneurship as basics of the innovation potential of a personality and a group] A. D. Karnyshev (Eds.). *Ekonomicheskaya psikhologiya: aktualnye teoreticheskie i prikladnye issledovaniya – Economic psychology: actual theoretical and practical research. Proceeding of the 11th International Scientific and Practical Conference* (p.p. 378–393). Irkutsk: BGUEP [in Russian].

9. Yagolkovskiy, S. R. (2010). *Psikhologiya innovatsiy: podkhody, modeli, protsessy* [Psychology of innovations: approaches, models, processes]. Moscow: NIU VShE [in Russian].

10. Kirton, M. J. (1994). *Adaptors and innovators*. London: Routledge [in English].

Оксана Владимировна Кузнецова,

кандидат психологических наук, доцент кафедры общей и дифференциальной психологии,
Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского,
ул. Фонтанская дорога, 4, г. Одесса, Украина

ФАКТОРНАЯ СТРУКТУРА ПРОСТРАНСТВА АДАПТИВНО-ИННОВАЦИОННЫХ ХАРАКТЕРИСТИК ЛИЧНОСТИ

Статья посвящена анализу компонентного состава и структуры инновационного потенциала личности как комплекса психологических качеств, выступающих основой для инициирования инновационного поведения и деятельности. В качестве ядра (генерализованного признака) инновационного потенциала выступает инновационность. Это свойство рассматривается не только в узком, прикладном аспекте – как способность личности воспринимать, оценивать и внедрять новые идеи и технологии, а в широком – как способность личности принимать новизну, изменчивость и сложность мира, способствующая созданию субъектом новых стратегий поведения и деятельности. Такие формы активности имеют нададаптивную природу и реализуются через механизмы, в том числе, и адаптивной саморегуляции, что определяет место адаптивности в структуре

інноваційного потенціала. Адаптивність в даному дослідженні розглядається як властивість особистості, здатність до перетворень, які спрямовані на збереження збалансованих відносин особистості з мікро- і макросоціальною середовищем, як здатність до відтворення цих відносин при коливанні і зміні характеристик соціальної середовища. В якості комплексу інших показників інноваційного потенціала вивчалися: інноваційне мислення, креативність, готовність до змін, до обґрунтованому ризику, орієнтація на майбутнє, на певне якість життя. В результаті факторизації ознакового простору адаптивно-інноваційних характеристик особистості отримана п'ятифакторна модель, яка в максимально загальному вигляді представляє окремі симптомокомплекси взаємопов'язаних рис: «оригінальність - інтуїція», «загальна адаптивність», «толерантність до двозначності», «страстність - почуття гумору», «певність - емоційність, емпатія». Аналіз змісту кожного фактора вказує на такі первинні складові інноваційного потенціала, як креативність, адаптивність, орієнтація на новизну, енергійність, самоофективність. Всі ці складові в структурі інноваційного потенціала входять в підпорядкування до загальної інноваційності як генеральному елементу даної сукупності. Встановлено ряд психологічних якостей, які представляють окремі аспекти креативності, які перешкоджають проявленню інноваційності: інтуїція, почуття гумору, емоційність, емпатія і творче ставлення до професії. При цьому співвідношення інноваційності і адаптивності є однозначним і лінійним, що підтверджує включення характеристик адаптивності в феноменологічне простору інноваційного потенціала особистості як важливої складової, яка має самостійне значення. В результаті емпіричного дослідження встановлено, що характеристики адаптивності і рис, які входять в інноваційний потенціал, входять в єдине простору, яке має певну внутрішню організацію.

Ключові слова: інноваційність, інноваційний потенціал, інноваційна діяльність, інноваційне поведіння, структура інноваційного потенціала, адаптивність особистості.

Oksana Kuznietsova,

PhD (Candidate of Psychological Sciences), associate professor,

Department of General and Differential Psychology,

South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,

4, Fontanska Doroha St., Odesa, Ukraine

FACTOR STRUCTURE OF ADAPTIVE AND INNOVATIVE PERSONALITY CHARACTERISTICS

The article deals with the analysis of the component composition and the structure of personality's innovative capacity as a complex of psychological qualities, which is the basis for the initiation of innovative behavior and activities. Innovativeness is considered to be the core (generalized trait) of innovative capacity. This property is regarded not only in the narrow, applied aspect (as a person's ability to perceive, evaluate and implement new ideas and technologies), but also in a broader sense (as the ability of an individual to take the novelty, complexity and variability of the world, creating new strategies of behavior). These forms of activity have a super-adaptive nature and are implemented through a number of mechanisms including adaptive self-regulation, which defines the place of adaptability in the structure of innovative capacity. Adaptability is considered as a property of an individual, the ability to reforms, which are aimed at preserving balanced relations of an individual with micro and macro environment, as the ability to reproduce these relations under the conditions of any changes in the social environment. The following indicators of innovative potential have also been studied: innovative thinking, creativity, willingness to changes, to the justified risk, orientation at the future and certain quality of life. As a result of factorization of features of personality's adaptive and innovative characteristics a five-factor model has been developed. It generally presents the individual symptoms of interrelated features: "originality – intuition", "total adaptability", "tolerance to ambiguity", "passion – sense of humor", "self-emotion, empathy". The analysis of every factor's content indicates such primary components of the innovative capacity as creativity, adaptability, focus on novelty, energy, self-efficiency. A number of psychological traits which represent individual aspects of creativity that prevent the manifestation of innovation have been distinguished: intuition, sense of humor, emotion, empathy and creative approach to the occupation. The ratio of innovation and adaptability is clear and linear, which confirms the inclusion of the adaptability in the phenomenological characteristics of person's innovative capacity as an important independent component. As a result of the empirical study it has been revealed that characteristics of adaptability and properties belonging to the innovative potential form a holistic space with a certain internal organization.

Keywords: innovation, innovative capacity, innovation activity, innovative behavior, the structure of the innovative capacity, adaptability of a person.

Подано до редакції 07.12.2015